Reconstituirea fondurilor arhivistice ale vechilor case comerciale „grecești” (II)

Loredana DASCĂL*

Ubi ordo, ibi pax et decor. Ubi pax et decor, ibi laetitia.

Keywords: *archival fonds* vs. *collections*; *trading houses*; *Greek palaeography*; *documentary sources*; *Greek language archivalia*; *Aromanian*

(*continuare din numărul precedent*)

5. Reticențe arhivistice și consecințe istoriografice

5.1. Rezoluții negative – comentarii pozitive

Eșecul propunerilor individuale de relocare a registrelor comerciale în fondurile caselor comerciale care le-au emanat și al căror parcurs istoric îl ilustrează, deopotrivă de constituire de noi fonduri CC numai din „manuscrise”, decurge din argumentele:

1. Manuscrisele ar fi intrat deja în circuitul științific sub cote consacrate.

2. Colecția „Manuscrise” etalează situații similare și pentru alte categorii de arhivalii (separate *din* sau compatibile *cu* fondurile ecleziastice și personale/ familiale), iar relocarea tuturor acestora ar duce la dizolvarea colecției.

3. Colecția s-a format printr-o capacitate mare de absorbție, același comportament avându-l și colecția „Documente Fotografice” (care, la rândul ei, a încorporat fotografiile dintr-o sumă de alte fonduri).

4. Integritatea colecției ar fi consfințită de tradiția arhivistică imprimată de însuși întemeietorul ei, Bogdan Petriceicu Hasdeu.

* Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, București, România (lori_marian@yahoo.com).

Această lucrare a fost parțial prezentată sub titlul *Arhivele caselor comerciale vechi* la Cercul Profesional al Arhivelor Naționale, București, 6–7 octombrie 2014; cercetarea suplimentară a beneficiat de sprijin financiar prin proiectul „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”, POSDRU/159/1.5/S/133652, finanțat prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

5.1.1. Circuitul științific a fost urmărit *supra* 1–2 și dovedește un nivel minimal, fracționat și, de la un moment dat (sub imperiul *graeca non leguntur*), adicția față de instrumentele de evidență elaborate de D. Limona (în măsura în care sunt făcute cunoscute[1]) și N. Trandafirescu – instrumente mult detaliate, echivalabile prin regestele lor exhaustive cu cataloagele de documente (implicit citabile). În consecință, în privința arhivaliilor grecești, axul susținerii circuitului lor este unul marcat de dependența ce pornește mai degrabă de la cercetător la arhivistul-paleograf, și nu invers, fiind dictată în chip firesc de stăpânirea limbii/paleografiei și de informația provenită din cunoaștere, dar mai ales de felul în care este ea livrată cercetătorului.

S-a demonstrat, în egală măsură, că circuitul științific nu este deloc unul absolvit de erori (unele chiar apăsătoare din perspectiva evaluării onestității auctoriale), iar o modificare semnalată prin la fel de tradiționalele liste de corespondență a cotelor nu ar provoca un impact care să clatine acest circuit ci, dimpotrivă, este cu mult mai prezumabil efectul pozitiv al elucidărilor ce ar putea fi aduse printr-un tratament corect aplicat respectivelor „manuscrise” (respectarea tetradei principiilor arhivistice: descifrare și descriere corecte, accesibilizare pertinentă, maximizarea impactului științific).

5.1.2. Fondurile ecleziastice sunt hiperexploatate (istoria ecleziastică este una privilegiată dintotdeauna, chiar din clipa secularizării averilor mânăstirești și a preluării arhivelor lor, iar în mod excesiv de două decenii, fără să fi cunoscut vreodată hiatusuri prohibitive), timp în care istoria socioeconomică – cu precădere aceea a microentităților comerciale – este una lacunară și deplânsă prin scarcitatea surselor inedite și „seceta în creație”, fiind supusă ideologiei comuniste, apoi asumată particularizat prin surmontarea aridității arhivelor de redacție românească aflate la îndemână și prin evadarea analogică în bibliografia de specialitate occidentală. În plus, dispersia în colecții a condicilor și dosarelor din arhivele ecleziastice (arhivalii preponderent românești) nu a ridicat niciodată dificultăți de trasabilitate și de abordare consistentă, iar demersul individual s-a axat pe reîntregirea arhivologică exclusiv a microentităților economice (producătoare de acte în paleografie greacă).

5.1.3. Fotografiile reprezintă microunități arhivistice care reproduc frânturi istorice efemere, *flash*-uri de stări și expresivități pasagere prea puțin interpretabile științific, fiind predispuse diluării temporale. O fotografie nu poate nicidecum echivala prin semiotica ei un voluminos registru comercial care oglindește întreaga activitate economică, administrativă, domestică și adesea chiar subiectiv-umană, adică istoricul circular pe câțiva ani al unei case comerciale și al pleiadei de negustori, de intermediari, rude, slugi și prieteni ce gravitează în jurul acestora, desfășurând deci galerii umane întregi și tot arsenalul lor de realii și închegând tabloul social al epocilor de ființare.

Structurarea cronologică și tematică a registrelor comerciale – completate pe durata mai multor ani și acoperind abundent cu acte o gamă largă de activități

[1] Rubricile inventarului nr. 292/1991 nu fac referiri la inventarele-„sertar” – inventarele nr. 2116–2117 (ms. 695 al Cc Consta Petru), inventarul nr. 1687 (ms. 825 al Cc Gica) și inventarele nr. 1483–1484, 1512–1515 (mss. Cc Moscu) –, ci trimit numai la rolele de microfilm.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

economice (cuprind liste de parteneri și datornici în afaceri, bilanțuri și socoteli, mărfuri, comenzi, costuri, transporturi, plus o recuzită bogată și oralitatea ce animă această umanitate) – ilustrează cu toată claritatea și permite formarea unei optici mulțumitoare asupra evoluției unei case comerciale, astfel încât *fie și numai dintr-un singur „manuscris” să poată fi constituit un fond arhivistic* al unei entități. Aproape fiecare casă comercială deținea un sediu cu reprezentanțe-filiale și exponenți în orașe românești și eurobalcanice, trăsătură care nu face decât să îi sublinieze statutul juridic de entitate economică de tip privat, iar situațiile repetate când actele și registrele aceleiași case sunt diferențiat localizate și au semnatari diferiți pot fi edificate doar printr-o fondare corectă: în primul rând prin stabilirea cu precizie a denumirii/denumirilor entității și prin reconstituirea arhivei ca un tot unitar.

5.1.4. Dacă „argumentul *Hasdeu*” poate fi invocat sau nu în sprijinul caracterului intangibil al colecției „Manuscrise” în zona registrelor grecești ale caselor comerciale – care aparent nu ar putea fi reintegrate în fondurile CC deoarece locul lor ar fi fost stabilit de însuși B.P. Hasdeu în interiorul colecției –, grevând ca un soi de principiu al consecvenței tradiționaliste, rămâne de apreciat prin cumpănirea teoretică a istoricului colecției.

„Prefața” inventarului nr. 292/1991 al colecției „Manuscrise” (autoare: Melentina Bâzgan) creează o atmosferă cărturărească a începuturilor acestei colecții: B.P. Hasdeu ar fi constituit colecția în calitatea sa de director al Arhivelor Statului, dând o „dispoziție” ca „toate condicile de documente” să fie depuse la Secția Istorică (vechi compartiment al instituției) sub titlul de „Manuscrise”. Până în decembrie 1940 solemnitatea acestei dispoziții nu a ridicat opreliști bunei practici a arhiviștilor de a arhiva „condicile de importanță deosebită” în interiorul fondurilor corespunzătoare instituțiilor producătoare de arhive depozitate. Anul 1940 aduce însă o schimbare de concepție (cu mare probabilitate o contaminare din practica biblioteconomică), căci „se hotărăște unificarea manuscriselor”, pornindu-se nu atât o „nouă inventariere” (cum o numește autoarea „Prefeței”), cât o re-inventariere a acelorași arhivalii prin afluirea către colecție a condicilor, registrelor, caietelor și a altor tipuri de arhivalii predispuse departajării ca „manuscrise” (*stricto sensu* mai toate documentele din depozite sunt însă manuscrise, v. *supra* nota 34); singura condiție a regrupării pare să fi fost doar „să se păstreze în întregime ordinea condicilor domnești”. Ulterior, în decursul timpului, către această colecție au migrat „manuscrise” de diferite feluri (cele bine reprezentate sunt enumerate în „Prefața” inventarului), preluări sau achiziții în ritm continuu, dar și numeroase arhivalii produse de autori dublați de fonduri personale ori familiale.

Urmând îndărăt firul începuturilor colecției pentru a penetra aura solemnă a dispoziției lui B.P. Hasdeu, cu reperul în iunie 1876, se poate discerne întregul context birocratic instituțional care decide rosturile acestor arhivalii într-o asemenea formă de agregare. Anul 1863 s-a finalizat cu votul acordat *Legii secularizării averilor mânăstirești*, iar pregătirea măsurilor de aplicare a legii a început cu câteva luni mai devreme, mai precis la 18 mai/27 iunie 1863, când Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (forul tutelar) poartă corespondență cu Direcția Generală a Arhivelor Statului, prospectând soluția ca aceasta să preia toate arhivele mânăstirești (DGAS 10/1863, 21/1863: 31–32), în perspectiva circumscrierii proprietăților

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

ecleziastice în „Domeniile Statului”, apoi a parcelărilor și redistribuirilor reglementate prin reforma agrară (1864).

Imediat în luna intrării în vigoare a legii (decembrie 1863) se inițiază predarea („tradarea”) documentelor ecleziastice către Arhivele Statului (DGAS 21/1863) și, simultan, încep și solicitările de acte doveditoare ale proprietăților mânăstirești, închinate sau neînchinate, din partea Comisiei pentru Regularea Averilor Mânăstirești, a Ministerului Finanțelor și a altor foruri (DGAS 23/1863, 10/1864 etc.). Predările și solicitările de acte de proprietate, condici, hotărnicii, cartografii, planuri de moșii și alte genuri de documente bisericești au continuat ani în șir, excedând dimensiunile activităților arhivistice, aflate oricum în fază incipientă de așezare, sistematizare, „lămurire și essactă regulare” (DGAS 14/1864: 1)[2]. Noile temeiuri ale Arhivelor – colectarea, prezervarea și punerea în circuit practic a documentelor comasate prin secularizarea averilor mânăstirești – au atras și restructurări organizatorice interne, cu o implicație directă în reamenajarea și resistematizarea depozitelor specifice compartimentelor înființate (DGAS 14/1864, 15/1864: 17–20, 55–56).

Avalanșa de cereri[3] adresate de Administrația Generală a Domeniilor și Pădurilor Statului (prin „Secția Comptabilitate, Biroul Remașiților”)[4] Direcției Generale a Arhivelor Statului era deja cronicizată și la fel de galopantă în deceniul ulterior secularizării și reformei agrare, când instituția era rugată „să binevoiți a pune să se caute cu cea mai mare scrupulozitate un asemenea actu” (DGAS 5/1877: 35); „un asemenea actu” era trebuincios în original ori copie pentru lichidarea conturilor vechi relative la averile mânăstirești, și invariabil privea documentele fostelor moșii mânăstirești secularizate, documente de delimitare a granițelor țării, a moșiilor și ținuturilor statului, acte de proprietate. DGAS trimite AGDPS monitoare oficiale, copii legalizate, dar și dosare, condici sau acte (precum planuri, hotărnicii, hărți, zapise, testamente, sentințe judecătorești și acte ecleziastice) care i se restituie după folosire, întocmește tabele (DGAS 2/1876), ba chiar vinde aceleiași instituții inventare de planuri și moșii (DGAS 5/1878).

În acest context – de suprasolicitare instituțională în vederea acumulărilor (prin preluare), a depistărilor, a împrumutului de originale și a eliberării de copii, a vinderii sau recuperărilor de documente și condici ecleziastice doveditoare pentru

[2] Șesan (2016: 10–11) recompune o parte din conexiunile anterioare genezei colecției: în 1837 se numise o „Comisie a îndreptării hârtiilor vechi ale statului” (pentru fondarea și ordonarea dosarelor produse de instituții înainte de aplicarea *Regulamentului Organic*), iar în 1841 se înființase „Comisia documentală”, cu obiectivul coligării în condici autentificate a actelor ecleziastice de proprietate. Comisia s-a contopit ulterior cu Arhivele din Iași și București (DGAS 21/1863: 31). Se poate discerne aceeași suprapunere a celor două fațete ale valorificării documentare a acestor arhivalii: folosirea lor ca mărturie pentru scopuri practice (noi demarcații geopolitice și geostatale, reconfigurarea domeniului public, adică a „interesului public”) și, în subsidiar, exploatarea acestor noi izvoare în noua istoriografie stimulată de redefinirea avutului statului (*ibidem*).

[3] Conjunctural, instituția solicitantă chiar depune la Arhive dosare cu planuri și hotărnicii colectate (DGAS 9/1876).

[4] Uneori și de către alte instituții ale administrației statului: Serviciul Sanitar al Armatei, Ministerul de Război, de Finanțe, de Interne, de Justiție, al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Înalta Curte de Casație, Înalta Curte de Conturi, Eforia Spitalelor Civile din București, Direcția Generală a Vămilor, Tribunalul Ilfov.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

fostele proprietăți ecleziastice, toată această bulversare birocratică conducând de la sine la răvășirea arhivelor – se plasează dispoziția lui B.P. Hasdeu de organizare a colecției „Manuscrise”. „Cu durere și chiar cu spaimă” la gândul pierderilor de acte, propune ministrului forului tutelar al Arhivelor să nu mai fie împrumutate Administrației Domeniilor și Pădurilor documente anterioare anului 1700 și să fie deschisă rubrica „manuscriptelor” la biblioteca Arhivelor, în cadrul compartimentului Secțiunea Istorică și de Stat:

1876 iunie 10/22
No. 371

Ministerul Culteloru
Domnule Ministru

Pentru a asigura prețiosele documente și colecțiuni istorice, conservate în Archivele Statului, contra oricărei posibilități de perdere, cu atât mai mult cu că dintr'un registru special înființat sub predecesorii mei am ~~s au~~ constatat cu durere și chiar cu spaimă ~~lipsa~~ că s'a întâmplat uneori în trecut ca actele date după cerere ~~trimise~~ pe la ~~diferite~~ diverse autorități să se retăcescă cu totul, subscrisul a credut de cuviință a lua următorele mesuri:

1. La cererile din partea Direcțiunii Domeniilor Statului de a i se comunica ~~trimite~~ cele relative la vre-o moșiă, să se libereze ~~libereze~~ orice hotărnicie, plan, act etc. dela anul 1700 încoce, dar nici decum ~~reținându-se în Archive tote~~ scrisorele anteriore anului 1700, cari deci forte importante sub raportul istoric, sînt totuși fără nici o utilitate în procese de hotare.

2. Tote condicele ~~de~~ unde sînt trecute în copiă actele diferitelor mănăstiri, precum și pomelnicele sau dipticurile acestora, să se depună în biblioteca Archivelor, unde se creară pentru acest scop o rubrică specială de "Manuscripte".

Iau libertatea, Domnule Ministru, de a supune aceste mesuri la luminata ~~înalta~~ aprobațiune a Domniei Vostre.

Director Generalu
Hasdeu

sefulu secției

_____

DGAS 10/1876: 26.

Propunerea este încuviințată de ministru, care, la rândul său, vădește motivul deschiderii și menirea colecției, adică asigurarea împotriva oricărei pierderi:

Bucuresci, 14 Iunie 1876

Ministerul Cultelor și al Instrucțiunei Publice
Divisiunea Școlelor *Priimită 10/28 Iunie 1876 No. 427*
No. 5419
La dosar Hasdeu

Domnule Director,

Apreciând ca și Dv. utilitatea și efficacitatea măsurelor ce ați luat pentru a asigura în contra ori-cărei posibilități de perdere, documentele și colecțiunele istorice conservate în Arhivele Statului, mesuri ce 'mi ați suppus la aprobare prin adresa N. 371, am onore a ve face cunoscut că aprob in totul dispositiunele ce ați luat în acistă privință.

Primiți D-le Director, asigurarea considerației mele.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

P. Ministru [...]

P. Șef divisiei

Dlui Director General al Arhivelor Statului

_____

DGAS 10/1876: 28.

Măsura admisă se transmite instituțional sub forma unei comunicări oficiale către compartimentul responsabil cu preluarea și direcționarea preluărilor în colecția Secției Istorice, anume Secția de Bunuri Publice:

1876 Iunie 12/24
No. 376

Secțiunei Bunuriloru Publice

Luându-se decisiunea de către D. Directoru ca tote condicile unde sunt trecute în copiă actele differiteloru monastiri, precumu și pomelnicele sau dipticurile acestora, cari acum facu parte din depositele secțiunei Dv., să se depună în secțiunea istorică, unde se creară în bibliothecă pentru dînsele uă rubrică specială de „manuscripte". Subsemnatulu are sarcina a aduce acesta la cunosciința Dv. rugându-ve Domnule colegu, să faceți ca menționatele condici și formeloru ce să depun la acestă secțiune au inventare în regulă!

Primiți ve rogu Domnule colegu sefulu secțiunei

Trecută

_____

DGAS 10/1876: 27.

Primele condici depuse în aceeași lună de către Secțiunea de Bunuri Publice a Direcțiunii Generale a „Archivelor" Statului la Secți‹une›a Istorică și de Stat din cadrul aceleiași instituții sunt 17 condici[5] ale „Santei Mitropolii din Bucuresci", cu promisiunea că „[...] are se Vi se innaintede in fiitor rînduri rînduri și cele alte condici ale altor Monastiri după ce mai antâiu se vor revisui, numerula, sigila și șnurui [...]" (*ibidem*: 29). Au continuat să se adune, împreună cu inventarele lor și din aceeași sursă (Secțiunea Bunuri Publice a DGAS) încă 22 de condici vechi și noi ale mânăstirilor Tismana și Cozia, cu acte de proprietate ecleziastică întocmai (*ibidem*: 32), după care au urmat 17 condici ale averilor mitropoliei din Iași (*ibidem*: 35) și un șir lung de condici de contabilitate și proprietate ecleziastică specifice mânăstirilor și schiturilor supuse secularizării și auditului Administrației Domeniilor și Pădurilor Statului – Secția Administrativă, Biroul „Hotarnicu".

Dispoziția cu măsura „colecționării" condicilor și pachetelor de acte ecleziastice a contaminat apoi, transgresând averile mânăstirești, condicile privitoare la orice moșie a oricăror așezăminte (cum ar fi spitalele, între altele), apoi la lucrări științifice despre hotarele și bunurile țării, statistici agricole – arhivalii care pe rând au fost colectate și transferate în cadrul aceleiași instituții (DGAS), dintr-un compartiment: Secția Bunuri Publice[6], în altul: Secția Istorică și de Stat (*ibidem*).

[5] Socoteli vechi și noi, zapise de datorie, anaforale de divorțuri, ordinele mitropoliților, documente de proprietate ale mitropoliei (descrise într-un opis, DGAS 10/1876: 30–31v.).

[6] Acest compartiment a fost furnizorul ce a alimentat depozitele Secției Istorice cu hrisoave, cărți domnești și cu tot felul de acte vechi, servind drept resort colector de documente de pe întreaga piață ofertantă (cea mai generoasă în acea vreme fiind piața domeniilor bisericești deposedate prin reforma de secularizare, v. DGAS 20/1876). Totodată, el colecta prin „depunere" spre „conservare" *dosarele*

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Administrația Domeniilor și Pădurilor Statului și-a continuat solicitările de împrumutare a condicilor (depistate probabil cu mai multă ușurință odată „colecționate”), contribuind totodată cu piese de arhivă la creșterea „existentului” Arhivelor, cărora le deturna documentele identificate în acțiunile sale (DGAS 1/1877: 69), dar și documentele recuperate după expedierile făcute de Arhive unor autorități sau compartimente ulterior desființate (cum ar fi fost „desființatul Secretariat al Comitetului Vendărei Bunurilor Statului”, DGAS 5/1877: 10).

Noțiunea de „proprietate a Statului” a coincis în acea perioadă cu „Istoria Țerei”, iar arhivaliile respective au fost materialul de căpetenie pentru despicarea unei teme arzătoare pentru instituțiile administrației centrale (DGAS 21/1863: 31–32, 5/1877: 66 *et passim*). Este vorba despre o perioadă în care interesul public, practic, imediat și stringent era ținut drept interes de cercetare istorică pentru rezoluționarea chestiunii de proprietate a statului – două fațete total separate în metodologia instituțională modernă, unde acțiunea redobândirii proprietăților rezultate din drepturi patrimoniale este total distanțată de actul științific (prin bifurcarea, pe de o parte, a cererilor adresate de persoane fizice și juridice Biroului Relații cu Publicul, iar pe de altă parte, a solicitărilor făcute de cercetători prin intermediul Sălii de Studiu). De altfel, primul rol al instituției Arhivelor a fost acela de a facilita forurilor necesitățile practice, abia apoi, mult mai târziu (în 1877), de a înlesni cercetarea persoanelor particulare „assupra documenteloru istorice din Archive”:

> Direcțiunea Generale a Archivelor Statului
> Domnul meu
> Cea mai frumosă missiune a Archivelor este aceea de a înlesni pe bărbații de șciință în cercetările lor istorice. Sub-scrisul a luat mesuri ca de la 1 Januariu 1877, de doue ori pe septemână între orele 1 și 5 se fie pusă o cameră și un impiegat la dispositiunea celor ce ar dori se studiede tesaurile documentale pînă la anul 1699 conservate in Archivele de Stat alle Romaniei. Voiu fi fericit, Domnul meu, dacă acesta va putea să fie util și pentru studiele istorice ale Domniei Vostre.
> Bine voiți a priimi assecurarea distinsei melle considerațiuni.
> Director General B.P. Hâsdeu.
> Șefulu Secțiunei E‹duard› Coni

DGAS 22/1876: 2.

La o așa vânzoleală provocată de împrumutarea originalelor, situațiile de pierdere a arhivaliilor nu puteau fi puține, deși regulat se întocmeau liste cu dosarele, condicile, planurile și hotărniciile împrumutate instituțiilor solicitante. La o interpelare făcută de către directorul Arhivelor Statului Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice – Diviziunea Cult.‹e› și Compt.‹uri›, i se răspunde acestuia în privința „căutării și aflării documenteloru și condiceloru [...] proprietățiloru de la M[rea] Golgota” că „Ministerul nu are cum să urmărescă aceste condici și documente, căci de și asemenea lucrări au fostu trimise acestui Ministeru, însă ele fiindu de

ecleziastice pe care le lua în păstrare de la Secția Istorică și de Stat după „regularea” lor acolo, trecându-le „la partida” fiecărei mânăstiri sau a fiecărui județ (DGAS 1/1877: 28, 35, 41). La fel, acest compartiment coresponda cu Sucursalele regionale (precum cea ieșeană, DGAS 5/1877: 36), solicitându-le depistări de acte de proprietate necesare pentru onorarea cererilor AGDPS.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

atribuțiunile divisiunei contenciose, care în urmă au trecutu împreună cu altele la Ministerul Financeloru și în urmă la Administrațiunea Domenieloru, singura în posițiune a urmări ori ce lucrări de asemenea natură [...]" (DGAS 1/1877: 55–56).

În octombrie 1877 afluirea de la Secțiunea Bunuri Publice către Secțiunea Istorică și de Stat se făcea încă în spiritul „spre a se înmulți prin tot felul de scrieri și manuscrise Biblioteca acestui Serviciu", așa că se trimiteau aceleași categorii (caiete cu copii ale documentelor mai multor proprietăți mânăstirești) „spre a le pune și pe acestea între manuscrisele de assemenea natură" (DGAS 11/1877: 39). Se poate estima prin urmare noianul ce poate crește într-o colecție ale cărei criterii de constituire au fost fixate restrictiv, cu argumente de protecție-conservare (prevenirea pierderii, controlul intrărilor – ieșirilor – restituirilor condicilor ecleziastice folosite) și argumente de valorificare (scopuri practice ori limitate științific la istoria geopolitică-geostatală gestionată de curentul timpului): „Pe la Mănăstirile țerrei zise închinate se află o mulțime de documente de mare importanță, atît în privința dreptului necontestabilu ce are Statul Romînu asupra aceloru stabilimente cît și în privința diferiteloru instituțiuni ale țerrei" (DGAS 10/1863: 1).

Registrele caselor comerciale au intrat în această colecție probabil după 1940[7], când s-a optat pentru re-inventarierea arhivaliilor grupate în fonduri compacte și alimentarea colecției, fără a se raționa că, înainte de stabilirea apartenenței unor piese de arhivă la o colecție, ar fi fost necesară cunoașterea în prealabil a istoricului și obiectivelor creării acesteia. În tot cazul, la vremea fișărilor detaliate făcute de D. Limona pentru CC și MSSGr, fondurile și registrele erau deja constituite ca atare și este limpede încercarea lui de a departaja casele comerciale; de exemplu, inventarele nr. 1483–1485 și 1512–1515 ale registrelor Casei „Moscu" confirmă intenția paleografilor de a organiza „*Fondul* Ștefan I. Moscu", acesta fiind de fapt chiar titlul imprimat pe inventarele în uz.

Pe de altă parte, același caracter intangibil al colecției și nescrisul principiu al consecvenței tradiționaliste[8] au fost total ignorate într-o situație hotărâtă de principiul *dreptului comunităților locale* asupra documentelor proprii[9]: colecția „Manuscrise" a fost perfect dizlocabilă în zone cronice ale ei (manuscrisele 522–665) în favoarea transferului la SJAN Iași, petrecut în martie – aprilie 2012. Împreună cu cele 97 de fonduri ecleziastice și administrative transferate la Arhivele ieșene au fost desprinse din colecție și circa 50 de condici întocmite de instituțiile ecleziastice vechi din documentele moșiilor stăpânite[10].

5.2. Efecte negative pentru cercetarea arhivelor caselor comerciale

Arhivologia românească încă neglijează problematica născută din categorisirea și încadrarea juridică a arhivelor caselor comerciale, al căror statut este

[7] Camariano 1959: 321 încă citează registrele 518 și 700 nu ca „manuscrise", ci ca piese ale fondului CC CONSTA PETRU („Condica Hagi Ianuș", respectiv „Corespondența Hagi Ianuș").

[8] Principiu neteoretizat, însă adoptat instinctiv în branșă, fiind insuflat de vocația arhivistului de „gardian al memoriei".

[9] „Fondurile și colecțiile arhivistice se impun a fi păstrate în zona geografică în care au fost create" (INSTR/1996: art. 56).

[10] Semnalarea acestui transfer în cataloagele dedicate colecției este incompletă: nu sunt precizate cotele (Șesan 2017: 9, nota 5) și actualul deținător (*ibidem*: 26–153).

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

cel conferit de proprietatea privată – un concept imposibil de teoretizat și de tratat în arhivistica de până în 1989, rămas încă nereglementat în metodologia și normativele curente. Între preceptele acestei ramuri arhivologice, ponderea semnificativă o are diminuarea radicală a liberului arbitru al arhivistului în operațiunile pe care le efectuează asupra fondurilor entităților private (fie ele fonduri personale/familiale ori case comerciale ș.a.), diminuare ce implică submisiunea în raport cu pretențiile donatorului/ofertantului/creatorului fondului, nealterarea sau nediluarea profilului entității private și a coeziunii documentelor, așa cum au fost ele înțelese și forjate în arhivă – o arhivă alcătuită discret, în particular, după un aparat normativ adaptat prin reguli empirice, lipsită de caracter public, ba chiar înzestrată cu unul patrimonial care îl dublează pe acela privat (v. Dascăl 2015b). Fondurile documentare ale caselor și firmelor comerciale din Evul Mediu românesc sunt arhive private, iar faptul că denominația lor vehiculează antroponime cu funcție de oiconime/ hrematonime (nume de entități economice: societăți, asociații, firme, case comerciale, companii și alte corporații) le expune confuziei cu fondurile personale și familiale, numite în manieră asemănătoare. Eroarea aceasta de interpretare – comisă atât de către profesioniștii arhivelor, cât și de către cercetători, al căror aparat critic poate perpetua erorile arhivistice – are drept nucleu de propagare calificarea logică a două modele diferite de arhivă privată; statusul arhivistic al unui fond personal/familial se suprapune lesne cu acela al unei corporații în primul rând din cauza notării neglijente a denumirii fondurilor, care în situația caselor comerciale este dată de oiconime/hrematonime, nu de antroponime/patronime. Pentru remedierea acestei erori sunt indispensabile accentuarea statutului de corporație și notarea corectă a denumirii prin indicarea oiconimului/hrematonimului, sens în care arhivele specifice din administrarea BAMFPC au fost recent redenumite în manieră explicită.

Tratamentul arhivistic imprecis administrat acestor categorii și, în primul rând, faptul că încă nu au fost stabilite cu exactitate nomenclatura și tipologia registrelor întocmite de o casă comercială activă în perioada medievală și premodernă sunt, poate, pe lângă dezinteresul cauzat de prejudecata aridității referențiale și de dificultățile paleografice (*graeca non leguntur*), motivele pentru care medievistica românească nu abordează sintetic și închegat astfel de arhivalii[11]. Din acest punct de vedere, recuperarea codicologică, paleografică și arhivistică, coordonată de aparatul normativ al epocilor (tratate, manuale, coduri de drept comercial, discursuri legale), interesat de crearea, de ținerea la zi, de păstrarea registrelor de afaceri și de valoarea lor probatorie în justiție, dar și de întreținerea pletorei intelectuale, aretologice și sufletești a umanității mercantile, reprezintă un demers individual deja asumat[12].

Survolul atent asupra listelor fondurilor și colecțiilor accesibile în sălile de studiu ale Arhivelor Naționale (centrale și județene) relevă absența totală a arhivelor

[11] Este în schimb notabil interesul iscat de inventarele de avere (Iacob 2015) – replica domestică a contabilității comerciale pentru it. *Inventario*/gr. ἡ *Καταγραφή* (v. Dascăl 2015a).

[12] Proiectul personal de cercetare postdoctorală intitulat *Retorica însemnărilor de pe manuscrisele comerciale greceşti*.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

caselor comerciale[13] (cu excepția produsă la BAMFPC în anul 2013, odată cu intrarea unor fonduri în propria responsabilitate), în ciuda abundenței atestărilor istorice ale existenței acestora în secolele al XVII-lea – al XIX-lea, când au funcționat ca un veritabil ferment economic în arealul eurobalcanic. Ocultarea acestor arhive într-o varietate de colecții (constituite sub denumiri și criterii generalist amalgamante, în care atributul „diverse" încă este supărător de reiterat) participă în proporție decisivă la diminuarea trasabilității istorice, lăsând mari hiatusuri în bibliografia de specialitate.

Progresul altor țări în studierea arhivelor comerciale – „În alte țări corespondențele comerciale ale negustorilor au fost de mult publicate și istoria economică s-a clădit pe studierea acestor corespondențe." (Limona [1957] 2016: 67) – a fost pregătit numai de bunul reflex arhivistic al recunoașterii și constituirii fondurilor vechilor firme și case de comerț. În consecință, reconstrucția arhivologică teoretică și practică a acestor producții documentare este în măsură să condiționeze și să faciliteze, ca deziderat suprem, conturarea tabloului unei arborescente familii:

> [...] relațiile comerciale dintre precursorii comerțului internațional modern erau fundate pe relații personale, ba adesea de rudenie sau cunoștințe apropiate [...]. Legăturile de rudenie [...] contribuie ca acești precursori ai comerțului internațional modern să constituie o familie, o mare familie răspîndită pretutindeni în zonele sud-est-europene și cele ale Europei Centrale (Limona 2016: 283, n.ed.).

Departe de a fi subiecte tabu, erorile arhivistice ori științifice neexpiate dăinuie și se pot propaga până la afirmarea și corectarea lor, ridicând interogații presante, care nu pot rămâne simple solilocvii. O confesiune publică autentică propune și realizează conferința „Failure in the Archives" (CELL 2014), orientată de chestionarea-ipoteză: „How do we respond to the resistance, or worse, the silences and gaps, that we find in the archives?", de respingerea clișeelor și prezumarea rezultatelor novatoare: „Scholarship tends toward success stories, but this conference seeks presentations from a range of disasters that arise when navigating the depths of the archive: damaged, destroyed, mislabelled, misrepresented materials, forgeries, exaggerated significance, and gaps in the historical record", și, în fine, de instrumentarul procurat de materialele, agenții și metodologia specifice: „Overall, the experience of failure in the archive is truly interdisciplinary, skewing the warp and woof of close reading and big data alike, not to mention posing everyday problems for archivists and librarians working on the frontlines to make their collections accessible". Pentru a satisface anvergura abordării, temele investigației au urmat liniile de reflecție: categoriile arhivistice care suprasolicită ori excedează standardele de inventariere; materialul neinventariat: cum se descoperă, cum se accesează, cum se folosește; inventarierea eronată: tensiuni între trecut și prezent; colecții divizate sau dispersate; colecții deteriorate, distruse sau compromise; etica păstrării arhivelor; etica în cercetarea arhivistică; absențe și

[13] Limona [1959, 1960, 1965, 1975–1977] 2016 și *idem* 1958, 1966–1967 și 1983–1987 fac incursiuni complete în fondurile arhivistice ale caselor comerciale din Brașov, Sibiu, București, a căror existență arhivistică se dovedește a fi fost una meteorică, întrucât fondurile citate sunt, cu foarte puține excepții, dizolvate în colecții.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

muțenii în arhivă; dificultăți în conservarea și prezervarea materialelor arhivistice; conflicte între sursele arhivistice privind informațiile documentare.

6. Concluzii

Mai presus însă de toate principiile, argumentele, rezoluțiile, responsabilitățile partajate – adesea predispuse la conflicte de logică – stau acuratețea fondării și ordonării și bunele practici de inventariere, din care derivă accesibilitatea documentelor: „It is crucial to recognize the power of classification and the role of cataloguing practices that impact not only on what enters but also on *what can be found or is lost in an archive.*” (Moore 2016, s.n.). Cât despre remedierea prin corelare ori reconstrucție virtuală (prin aplicația *ScopeArchiv* ori metoda din Dascăl 2015a), succesul unei asemenea întreprinderi nu poate fi garantat atâta timp cât nu este condiționat de buna organizare/sistematizare fizică a materialului arhivistic, prin admiterea capcanelor unei colecții (cf. Moore 2016). Arnold Hunt – autorul lucrării *How to Hide Things in Archives* (comunicate la CELL 2014) – constată:

> As a curator myself (la British Library, n.n.), I'm intrigued by the ways that *the physical organisation of archives can affect – and sometimes obstruct – their use by historians.* As the old saying goes: where do you hide a leaf? In a forest. Where do you hide a document? In an archive. (Hunt 2014, s.n.).

În privința fundării și acumulărilor succesive ale colecției „Manuscrise” – colecție vizată de eforturile de constituire și corijare a arhivelor caselor comerciale CC –, menirea ei inițială nu se deosebește cu nimic de aceea a oricărei arhive instituționale vechi care și-a grupat într-o primă etapă arhivaliile

> originated as working tools of organisations [...] in the course of their activities. In the early modern period, many institutions showed an increasing awareness of the importance of preserving those records as information (about something [...]) or proof (of, and often against, something: for example, territorial boundaries) (De Vivo 2014).

Totodată, a pune intangibilitatea unei colecții sub semnul – fie el și unul magic, al începuturilor – unei singure personalități și învestituri ar contrazice cursul arhivologic firesc al maselor de documente care trebuie revelate prin practici inspirate, adecvate aspirațiilor istoriografiei: „Archives grow and develop over time. They are the creation, not of a single person, but of a long succession of clerks, secretaries, archivists and curators who have reshaped and reorganised them” (Hunt 2014). În orice caz, memoria lui B.P. Hasdeu ar fi mai cu spor cultivată, iar spiritul lui mai netulburat printr-o îngrijire arhivologică benefică a colecției înființate de el, ori prin extragerea unui maximum de interes științific, decât prin menținerea într-un status deficitar, opacizat de erori, imprecizii și confuzie. Drept pentru care soluțiile cele mai eficace rămân, în propria opinie și argumentare, transferul registrelor comerciale grecești în fondurile CC existente, precum și completarea seriei CC cu noi fonduri în baza registrelor din colecția „Manuscrise” – soluții cu atât mai oportune cu cât, la urma urmelor, aceste arhivalii au fost omise în catalogul manuscriselor românești din ANIC, a cărui elaborare anulează viabilitatea unui eventual nou inventar administrativ al colecției.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Anexa 1: Seria fondurilor caselor comerciale vechi CC

1. „Casa Comercială «Fraţii Nicolae şi Mihail CALIFAROV»”; ani extremi: 1807–1887; denumirea anterioară: „Califarov, familial”.
2. „Casa Comercială «Anastasie I. şi Sterie I. CARAMIHU»”; ani extremi: 1810–1815; denumirea anterioară: „Caramihu”.
3. „Casa Comercială «Hagi Ianuş CONSTA PETRU şi Fraţii»”, ani extremi: 1650–1833: denumirea anterioară: „Hagi Ianuş”.
4. „Casa Comercială «Panaiot DANIIL»”; ani extremi: 1838-1846; denumirea anterioară: „Daniil Panaiot”.
5. „Casa Comercială «Constantin FURTUNĂ şi Compania»”; ani extremi: 1817–1825; denumirea anterioară: „Constantin Furtună (1817-1825)”.
6. „Casa Comercială «Fraţii Evloghie şi Hristo GHEORGHIEV»”; ani extremi: 1785–1946; denumirea anterioară: „Gheorghiev, fond familial”.
7. „Casa Comercială «Gh. GHEORGHIU (Carcalechi-Braşoveanu) şi Compania»”; ani extremi: 1784-1809; denumirea anterioară: „Gheorghiu”.
8. „Casa Comercială «Costa GICA şi Compania»”; ani extremi: 1798–1832; denumirea anterioară: „Sterie”.
9. „Casa Comercială «Andrei ILIADI şi Mihali şi Compania»”; ani extremi: 1805–1825; denumirea anterioară: „Iliadi Andrei”.
10. „Casa Comercială «Consta NANI[14] şi Fraţii»”; denumirea anterioară: „Fraţii Nani”.
11. „Casa Comercială «Fraţii Ioan şi Neacşu PANU»”; ani extremi: 1775–1803; denumirea anterioară: „Fraţii Panu”.
12. „Casa Comercială «PIHTU-POSHARI»”; ani extremi: 1800–1805; denumirea anterioară: „Poshari”.
13. „Casa Comercială «Panaiot SPAHI şi Compania»”; ani extremi: 1803–1835; denumirea anterioară: „Spahi Panaiot, fond personal”.
14. „Casa Comercială «Ioan St. STAMU»”; ani extremi: 1714–1876; denumirea anterioară: „Stamu”.

Anexa 2: Tabloul fondurilor CC cu registrele transferate în ANIC MSS

1. Casa Comercială „Hagi Ianuş CONSTA PETRU şi Fraţii” (1650–1833)[15]

Categorii de documente (în limbile şi paleografiile greacă, româno-chirilică, turcă, italiană, germană, bulgară, rusă):

I. *Corespondenţă comercială*.

II. *Registre comerciale*: MSSGr[16] (anii extremi: 1767–1844): 489–490, 492–514, 517–519, 695 (inventariat în detaliu de D. Limona în inventarele nr. 2116–2117) – 703 (în curs de inventariere prin indexare, operaţiune individual asumată).

2. Casa Comercială „Costa GICA şi Compania” (1798–1832)[17]

[14] Geminarea consoanei /n/ în pluralul patronimului „Nan‹u›” este doar o opţiune temporară care va fi reglementată la finalul operaţiunii de prelucrare a fondului (făcându-se statistica şi media documentelor greceşti – româneşti – franceze care uzează de acest procedeu, deocamdată apreciabil drept o preţiozitate antroponimică de marcare a categoriei gramaticale a numărului).

[15] Rezumat în inventarele nr. 2111–2115, 2303–2305, 2324, 2363–2365, 2372–2374, 2380–2381, 2390, 2464–2465, 2481, 2487, 2506, 2507, 2585, 2703, 2116–2117, 3359 (întocmite de N. Trandafirescu, D. Limona *et alii*).

[16] Inventarul nr. 292 le prezintă drept româneşti (nespecificând limba greacă drept limbă de redacţie a registrelor).

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Categorii de documente (în limba și paleografia greacă):
I. *Corespondență comercială*.
II. *Registre comerciale*: MsGr 825 (anii extremi: 1801–1803), inventariat în detaliu de D. Limona (inventarul nr. 1687); rezumatul din inventarul nr. 292/1991 face o identificare greșită (reluând întocmai rezumatul din inventarul nr. 292/1968): „Copier de scrisori al unei case de comerț din București, pe anii 1801–1803. (Ștefan G. Moshu)”.
III. *Corespondență oficială* (instituțională).
IV. *Corespondență particulară*.
V. *Manuscrise personale*.

3. Casa Comercială „Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. MOSCU” (1801–1858)[18]

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă și italiană):
I. *Registre comerciale*: 23 de copiere de scrisori și registre contabile[19] în MSSGr (anii extremi: 1801–1858): 811–812, 814–817, 826–835–835_{bis}–837, 1666[20]–1667, 1916–1917.

a. Pentru o scrutare comparativă elocventă a situației acestor manuscrise, descrierile făcute de D. Limona (Limona 2016: 304–306, nota 6, n.ed.) se pretează paralelei contrastante cu rezumatele din inventarul nr. 292/1991 al colecției „Manuscrise” și cu o actualizare de ultimă dată impusă de propriile verificări:

✓ MsGr 811:

Ms. 811, cu titlul *Κώπια διαφόρων λογαριασμῶν πραγματίων* (Registru *Copier* cu diverse socoteli ale mărfurilor), cu 103 file scrise (38 x 25,5 cm), cartonat; cuprinde însemnări din anii 1831–1837 (manuscrisul dispune de rezumate pentru toate cele 107 documente pe care le conține în inventarul nr. 1483, p. 49–85).

Inventarul nr. 292: MsRom 811, file 103: „Condică de venituri și cheltuieli ale diferiților negustori ce lucrează cu reprezentanța din București a Casei Baronului Sina din Viena, pe anii: 1831-1837”.

✓ MsGr 812:

Ms. 812, intitulat *Κώπια γραφῶν, ἀπὸ 1830 Ἀυγούστου 25 ἕως 1831 Ἰουλίου 24, ἐν Βουκουρεστίῳ* (*Copier* de scrisori, din 1830 august 25 până în 1831 iulie 24, la București), pe copertă cu inițialele *Σ.Ι.Μ.* (Ștefan Ioan Moscu), cu 934 de pagini scrise (38 x 25,5 cm), cartonat, deteriorat; cuprinde scrisori expediate agenților și corespondenților din diverse orașe ale Europei (manuscrisul dispune de rezumate detaliate pentru întregul său conținut – 1.078 de documente – în inventarul nr. 1484).

Inventarul nr. 292: MsRom 812, file 934: „Copier de scrisori a reprezentanței din București a Casei Baronului Sina din Viena, pe anii: 1830–1831”.

✓ MsGr 814:

Ms. 814, intitulat *Κώπια γραφῶν, ἀπὸ 1834 μαρτίου 2 ἕως 1835/8βρίου 21, ἐν Βουκουρεστίῳ* (*Copier* de scrisori, din 1834 martie 2 până în 1835/octombrie 21, la București), pe copertă cu inițialele *Σ.Ι.Μ.* (Ștefan Ioan Moscu), cu 761 de file scrise (45 x

[17] Descris în inventarul nr. 1565 (realizat de D. Limona).

[18] Conceput în prima etapă drept fond distinct în cadrul colecției „Manuscrise” (cf. titlul din inventarele-„sertar” nr. 1483–1485, 1512–1515 întocmite de D. Limona); v. Limona [-Moisuc 1975–1977] 2016: 303–390.

[19] Aceste „manuscrise” formează arhiva completă a Casei Comerciale „Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu”, care se pretează constituirii unui fond autonom (prevăzut din start cu un stoc dens de inventare detaliate, anonimizate și tratate ca set de sertare-anexă la inventarul general al colecției „Manuscrise”).

[20] Ms. 1666 este redactat în greacă și italiană.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

29), cartonat, deteriorat (manuscrisul dispune de rezumate detaliate pentru întregul său conținut – 1.497 de documente – în inventarul nr. 1514).

Inventarul nr. 292: MsRom 814, file 761: „Copier de scrisori al reprezentanței din București a Casei Baronului Sina din Viena, pe anii 1834–1835".

✓ MsGr 815:

Ms. 815, fără titlu, cu 361 de file scrise (43,5 x 26 cm), cartonat; cuprinde scrisori expediate în anii 1835-1837 (manuscrisul dispune de rezumate detaliate pentru întregul conținut – 1.464 de documente – în inventarul nr. 1515).

Inventarul nr. 292: MsRom 815, file 361: „Copier de scrisori al reprezentanței din București a Casei Baronului Sina din Viena, pe anii 1835–1837".

✓ MsGr 816:

Ms. 816, pe copertă cu însemnarea „Ἐν θ‹ε›ῳ Ἀ‹γ›ίῳ" (În numele Dumnezeului Sfînt), iar mai jos cu titlul *Κώπια καμβιάλων* (*Copier* de cambiale), cu 117 file (40 x 26 cm), cartonat; cuprinde, în limba italiană, toate cambialele trase pe anii 1835–1836 (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 86).

Inventarul nr. 292: MsRom 816, file 117: „Condică de consilii ale reprezentanței din București a Casei Baronului Sina din Viena, pe anii: 1835–1836".

✓ MsGr 817:

Ms. 817, pe copertă cu însemnarea „Ἐν θ‹ε›ῳ Ἀ‹γ›ίῳ" (În numele Dumnezeului Sfînt) și titlul *Κώπια καμβιάλων* (*Copier* de cambiale), cu 50 de file scrise (40 x 26 cm), cartonat, pe copertă cu inițialele *Σ I.M.* (Ștefan Ioan Moscu); cuprinde, în limba italiană, toate cambialele trase pe anii 1836–1837 (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 86).

Inventarul nr. 292: MsRom 817, file 50: „Condică de consilii ale reprezentanței din București a Casei Baronului Sina din Viena, pe anii: 1836-1837".

✓ MsGr 826:

Ms. 826, intitulat *Κατάστιχον κατημερινόν, τῇ ᾱ῍ Ἰανρ. 1820, Βουκουρέστιον* (Registru zilnic/*Jurnal*, la 1 ianuarie 1820, București), cu 46 de file (35,5 x 30 cm), cartonat; cuprinde însemnări de afaceri pe anii 1820–1824 (manuscrisul dispune de un rezumat global extins în inventarul nr. 1483, p. 1–3).

Inventarul nr. 292: MsGr 826, file 54: „Catastih zilnic la însemnările operațiilor unei case de Bancă din București pe anul 1820 (Ștefan G. Moshu)".

✓ MsGr 827:

Ms. 827, intitulat *Κατάστιχον Μαέστρον, τῇ ᾱ῍ Ἰανρ. 1820, Βουκουρέστιον* (Registru *Maestru*, la 1 ianuarie 1820), cu 46 de file scrise (35,5 x 30 cm), cartonat; cuprinde conturile agenților și corespondenților comerciali pe anii 1820–1824 (acest manuscris dispune de un rezumat global în inventarul nr. 1483, p. 3–4).

Inventarul nr. 292: MsGr 827, file 46: „Catastih zilnic de înscrierea operațiilor unei case de Bancă din București pe anul 1820 (Ștefan G. Moshu)".

✓ MsGr 828:

Ms. 828, intitulat *Κάσσα μετριτῶν τῶν χουσμετίων Ὀκνῶν καὶ Βαμμάτων, τῇ 28 Νοεμβρίου 1823* (Casa banilor/numerarului din huzmeturile ocnelor și vămilor, la 28 noiembrie 1823), cu 65 de file (40,5 x 24,5 cm), cartonat; cuprinde însemnări asupra cheltuielilor și veniturilor pe anii 1823–1825 (manuscris cu rezumat global în inventarul nr. 1483, p. 4–5).

Inventarul nr. 292: MsGr 828, file 85: „Condica de venituri și cheltuieli a Casei husmeturilor ocnelor și vămilor de la 28 noembrie 1823 până la 18 ian. 1826".

✓ MsGr 829:

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Ms. 829, fără titlu, cu 44 de file scrise (42 x 25,5 cm), cartonat; cuprinde scrisori comerciale expediate în anii 1824–1835 (acest manuscris dispune de rezumate pentru toate cele 90 de documente pe care le conține în inventarul nr. 1483, p. 5–48).

Inventarul nr. 292: MSGr-Rom 829, file 44: „Copier de scrisori al stăpânilor moșiei Bădeni din jud. Gorj pe anii: 1822–1832”.

✓ MSGr 830:

Ms. 830, intitulat *Κάσσα μετριτῶν, Ἰουνίου ᾱ[η], Βουκουρέστιον, 1827 ἕως 1830 Ἀπριλίου* (Casa banilor/numerarului, iunie 1, București, 1827 până în 1830 aprilie), cu 114 file scrise (36,5 x 25,5 cm), cartonat (manuscrisul dispune de un rezumat global în inventarul nr. 1483, p. 49).

Inventarul nr. 292: MSGr 830, file 114: „Condică de venituri și cheltuieli ale unei case de comerț din București pe anii 1827–1830”.

✓ MSGr 831:

Ms. 831, fără titlu, cu 169 de file (39 x 23,5 cm), cartonat; cuprinde diverse partide pe anii 1829–1834 și e prevăzut cu un indice de nume (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 49).

Inventarul nr. 292: MSGr 831, file 169: „Condică de intrarea și ieșirea banilor din Casă, pe persoane, a unei Case de Bancă din București pe anii: 1829–1834 (Ștefan G. Moshu)”.

✓ MSGr 832:

Ms. 832, intitulat *Κάσσα τῶν μετριτῶν, τῇ ᾱ[η] μαΐου 1830* (Casa banilor/numerarului, la 1 mai 1830), cu 92 de file scrise, cartonat; cuprinde însemnări din anii 1830-1832 (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 49).

Inventarul nr. 292: MSGr 832, file 92: „Condică de venituri și cheltuieli a unei case de comerț din București, pe anii: 1830–1832 (Ștefan G. Moshu)”.

✓ MSGr 833:

Ms. 833, fără titlu, cu 917 file (41,5 x 27 cm), cartonat; cuprinde scrisori expediate în anii 1831 (iulie 28) – 1834 (manuscrisul dispune de rezumate detaliate pentru întregul său conținut – 2.252 de documente – în inventarele nr. 1512–1513).

Inventarul nr. 292: MSGr 833, file 917: „Copier de scrisori al unei case comerciale din București, pe anii: 1831–1834 (Ștefan G. Moshu)”.

✓ MSGr 834:

Ms. 834, intitulat *Κάσσα μετριτῶν, ἀπὸ 1830 Ἰουλίου ᾱ[η] ἕως 1834/10βρίου 31, ἐν Βουκουρεστίῳ* (Casa banilor/numerarului, din 1830 iulie 1 pînă în 1834/decembrie 31, la București), pe copertă cu inițialele *Σ.Ι.Μ.* (Ștefan Ioan Moscu), cu 93 de file scrise (39,5 x 26 cm), cartonat (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 85).

Inventarul nr. 292: MSGr 834, file 93: „Condică de venituri și cheltuieli a unei case comerciale din București, pe anii: 1832–1834 (Ștefan G. Moshu)”.

✓ MSGr 835:

Ms. 835, intitulat *Κώπια καμβιάλων* (*Copier* de cambiale), pe copertă cu inițialele *Σ.Ι.Μ.* (Ștefan Ioan Moscu), cu 91 de file scrise (40 x 26 cm), cartonat; cuprinde, în limba italiană, cambialele trase asupra diverșilor corespondenți din țară și de peste hotare, în anii 1834–1835 (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 85-86).

Inventarul nr. 292: MSGr-It 835, file 91: „Condică de venituri și cheltuieli a unei case comerciale (S. G. M.) din București pe anii: 1834–1835 (Șt. G. Moshu)”.

✓ MSGr 835_{bis}:

Condici de socoteli ale căminarului Ștefan Moscu din București (18 februarie 1834-31 decembrie 1835), cu titlul *Κόππια 1834 ἕως 1835*, 48 de file (manuscris reconstituit recent din fascicole disparate, în cursul inventarierii AN, n.n.).

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Inventarul nr. 292: MsGr 835_{bis}: inserție manuscrisă proprie, provizorie (până la o eventuală refacere a acestui inventar).

✓ MsGr 836:

Ms. 836, intitulat *Καθημερινόν* (*Jurnal*), pe copertă cu inițialele *Σ.Ι.Μ.* (Ștefan Ioan Moscu), cu 67 de file (42,5 x 30 cm), cartonat; cuprinde însemnări din anii 1835–1836 (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483).

Inventarul nr. 292: MsGr 836, file 67: „Jurnal de zi al unei case comerciale (S.G.M.) din București, pe anii: 1835–1836".

✓ MsGr 837:

Ms. 837, intitulat *Κώπια ὁμολογῶν* (*Copier* de mărturii), pe copertă cu inițialele *Σ.Ι.Μ.* (Ștefan Ioan Moscu), cu 96 de file scrise (34,5 x 24 cm), cartonat; cuprinde zapise emise în anii 1834–1838 (manuscrisul este luat în evidență în inventarul nr. 1483, p. 86).

Inventarul nr. 292: MsGr 837, file 96: „Condică polițar al Casei de Bancă Ștefan G. Moshu din București, pe anii: 1834–1837".

✓ MssGr[21] 1666–1667:

Mss. 1666–1667 – un *Copier* de cambii și conturi al Casei „Ștefan Moscu" pe anii 1830-1833 (intitulat *Κόππια Καμβιάλλων καί λογαριασμῶν ἀπὸ 1830 Αὐγούστ^ου 1^ῆς ἕως 1833 Μαρτίου 29*) și un catastih de partide al aceleiași case comerciale pe anii 1835-1837 (intitulat *ΚΑΤΑΣΤΙΧΟΝ διαφόρων παρτίδων ἀπὸ 1835 Ἰανουαρί^ου 1^η ἕως 1837*); rezumatele din inventarul nr. 292 le atribuie Casei Comerciale „Hagi Ștefan I. Moscu".

✓ MsGr 1916:

Ms. 1916, fără titlu, cu 1.133 de pagini (42 x 26 cm), cartonat; cuprinde scrisori comerciale expediate în anii 1826–1828 (manuscrisul dispune de rezumate pentru întregul său conținut – 1.603 documente – în inventarul nr. 1485).

b. Manuscrisele exceptate în descrierile făcute anterior Casei Comerciale „Ștefan I. Moscu":

✓ MsGr 808: poartă titlul *Κατάστιχον διαφόρων Παρτίδων τοῦ 1817* (Catastih de diverse partide din 1817), ani extremi: 1817-1818; conține: conturi de debit-credit pentru diferite persoane, organizate pe debitori; include conturile „marelui vistier Moscu", ale firmei „Dimitrie Shina și Asociații" din Constantinopol, ale lui Chiriac D. Stamu din Constantinopol, ale lui Hagi Constantin Pop din Viena, un cont al Mânăstirii Mihai Vodă, conturi ale lui Anghel Petru pentru arenda moșiei Conțești. Deși există mai multe indicii ale apartenenței registrului la arhiva Casei Comerciale „Ștefan I. Moscu", până la o descifrare paleografică atentă, opțiunea cea mai solidă de argumentare în favoarea acestei ipoteze, verificabilă și de către necunoscătorii paleografiei grecești, este plasarea indubitabilă a moșiei Conțești din Vlașca în rândul domeniilor lui Moscu (v. Limona 2016: 335, nota 2 – 338).

✓ MsGr 809: are titlul *Κάσσα τῶν μετρητῶν 1826 Ἰαννουαρίου α^ης βουκουρ‹εστι› μέχρι τ^ου μαι^ου 1827* (Casa numerarului ‹din› 1826 ianuarie 1 București până în mai 1827) și anii extremi: 1826–1827; conține pe prima copertă însemnarea în creion „Ștefan I. Moscu" notată de D. Limona, iar formatul de registru și ductul înregistrărilor sunt identice cu cele ale MsGr 808.

✓ MsGr 810: conține partide de capitaluri și transporturi din anul 1826 către diverși negustori (Frații Vlastu[22], Rodokanaki, Stamu), cu toții asociați ai lui Moscu.

[21] Inventarul nr. 292 le prezintă drept românești (nespecificând limba greacă drept limbă de redacție).

[22] În mss. 808–810 predomină conturile Casei Comerciale „Frații Vlastu și Asociații" din Trieste/Viena/Constantinopol, o intermediară în afaceri a Casei Comerciale „Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu" (Limona 2016: 303–390, *passim*).

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

- ✓ MsGr 813: este intitulat *Κάσσα Μετριτῶν ἀπὸ 1830 10βρίου α^ης ἕως 1834 10βρίου 31 ἐν Βουκουρεστίω* (Casa Numerarului din 1830 decembrie 1 până în 1834 decembrie 31 în București); ani extremi: 1830–1834; toate conturile consemnate sunt de debit (dare) – credit (luare) pentru căminarul Ștefan Moscu/Moshu, proprietatea acestuia asupra registrului fiind demonstrată și de semnătura de pe etichetă: *Σ.I.M.*, precum și de ornamentul grafic specific casei lui comerciale, subscris mărcii comerciale tip semnătură.
- ✓ MsGr 823: eticheta este păstrată și indică apartenența lui Moscu (conține marca-semnătură *Σ.I.M.* și ornamentul grafic); ani extremi: 1824–1825; cuprinde liste și însemnări despre mărfuri (varietăți – cum ar fi cervișul, cantități și prețuri), despre negustori (frecvent Frații ‹Mesirli› Diamandi, Hagi Bechir), despre sume încasate pentru huzmeturile vămilor de la scala Giurgiului, scala Verciorova din Cerneți, scala Brăilei și Calafat, dar și calcule de salarii achitate și cheltuieli (felul înregistrărilor indică acest registru drept un *Manual*/*Memorial*).
- ✓ MsGr 824[23]: ani extremi: 1841–1842; conține conturi de debit (dare) – credit (luare) pentru unele persoane din București (Mihali Steriu), Șiștov (Constantin Stancioglu, meșovit, v. Limona 2016: 286, 349), Melenic, Brăila, Galați (Altânovici), astfel că atribuirea cea mai verosimilă este, de asemenea, în favoarea Casei Comerciale „Ștefan I. Moscu”.
- ✓ MsGr 1917:

Registru nerepertoriat în ediția Limona 2016: 303–390 drept aparținând Casei Comerciale „Moscu”, dar rezumat în inventarul nr. 292 ca „Registru de socoteli al casei «Ștefan I. Moscu», 1850–1858, cop. gr.; 161 file”. Registrul are, de fapt, anii extremi 1850-1864 și conține conturi pentru clienții „Procopie Balanoglu și Asociația”, „Nicolae Hristu și Asociația”, „Petru Ștefan și Asociația”, Dimitrie Marin din Brăila – trase de Mihalache Hagi Pandeli și Dimitrie A/Al. Hagi Pandeli.

4. Casa Comercială „Consta NANI și Frații”[24]

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, română, franceză):

I. *Registre de judecată* (dosare-dele[25]): acțiunile de judecată pentru colectarea debitelor de la clienți și restituiri patrimoniale.

II. *Registre comerciale*: MssGr-Rom[26] 491, 515–516, 520–521, 1849–1850 ale Casei Comerciale „Polihronie Consta Nanu și Frații” din Craiova (ani extremi: 1817–1837), MsGr 1680 al Casei Comerciale „Constantin și Nicolae Athanasie Guma” din București (ani extremi: 1814–1819).

- ✓ MsGr 491 – rezumat în inventarul nr. 292: „Condică de scrisori, polițe și socoteli a firmei Polihronie Consta Nanu și Frații, din Craiova, din anii 1825–1826” (14 file).
- ✓ MssGr 515–516 – rezumate în inventarul nr. 292: „Condică de socoteli pentru moșiile arendate de Polihronie Costa Nanu și Frații din Craiova (1817–1821)” (563 file) și

[23] Eroare proprie de atribuire CC GHEORGHIEV în Dascăl 2015a (atribuire corectă în inventarul nr. 292/1991).

[24] În curs de inventariere (L. Dascăl), motiv pentru care anii extremi ai fondului încă nu pot fi precizați. Câteva cutii din acest fond (împreună cu pachetele I-III din fondul CC CONSTA PETRU) au servit drept material de practică paleografică (greacă și chirilică) studenților Olgăi Cicanci, la Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliție „Al.I. Cuza”, în intervalul 2005 – decembrie 2007 (restituirea s-a făcut fără fișe rezultate din lucrările practice posibil desfășurate asupra fondului).

[25] Arhiva acestei case comerciale este una atipică, întrucât în consistența delelor intră toate varietățile documentare proprii corespondenței de afaceri și, parțial, registrelor comerciale.

[26] Inventarul nr. 292 specifică limba greacă doar pentru ms. 1849, restul fiind prezentate drept românești; în realitate, doar mss. 520–521 și 1850 sunt românești.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

„Condică de socoteli a serdarului Polihronie Costa Nanu din Craiova (1817–1822)" (327 file).

- ✓ MSSRom 520-521 – rezumate în inventarul nr. 292: „Registrul de intrare al Comisiunii formate conform cu ofisul domnesc nr. 206/1834 și otnoșenia Marei Logofeții a Dreptății nr. 3191/834, pentru administrarea casei fraților Nanu din Craiova, dintre 1 dec. 1834-31 dec. 1837" (107 file) și „Registru de ieșire al Comisiunii pentru administrarea averii casei fraților Nanu din Craiova (1834–1837)" (92 file).
- ✓ MSGr 1849 – rezumat în inventarul nr. 292: „Catastif grec de partizi al unui neguțător din Craiova, având între clienți pe Hagi Ianuș, Vasile Pavlovici, Ioniță Belivacă și alții" (26 file).
- ✓ MSRom 1850 – rezumat în inventarul nr. 292: „Catastif pentru însemnarea mărfurilor date spre vânzare la băcănie cu prețul lor, banii luați din vânzarea fânului, cei dați la cumpărarea vinului dat spre vânzare la cârciumi" (42 file).
- ✓ MSGr 1680 – rezumat în inventarul nr. 292: „Condică de partizi pe copier de scrisori al casei Constantin și Niculae Guma din București, pe anii 1814–1819".

5. Casa Comercială „Ioan St. STAMU" (1714–1876)[27]

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, româno-chirilică, italiană, germană, franceză, turcă, rusă, bulgară, engleză, armeană, ebraică, maghiară):

I. *Corespondență comercială*.

II. *Registre comerciale*: a) în CC: conturi de venituri și cheltuieli ale moșiilor, conturi de plăți, conturile vânzărilor în prăvălii, conturi de debite-credite; copiere de scrisori; b) în MSSGr-Rom[28]: mss. 1872–1875, ani extremi 1859–1861, sunt registre de venituri și cheltuieli pentru moșiile Jegălia și Dichiseni, Ialomița (proprietarul incontestabil al moșiilor este I. Stamu)[29].

III. *Acte personale*.

Anexa 3: Alte case comerciale

1. Case comerciale identificate

1. Casa Comercială „Costache și Dincă Brăiloiu": MS 2118 (ani extremi: 1812–1814; limbile franceză, greacă, germană).
2. Casa comercială „M. și L. Laszlo": MS 1879 (ani extremi: 1885–1887; limba română); rezumatul din inventarul nr. 292: „Caiet cu însemnarea mărfurilor de manufactură primite de la diferite alte firme".
3. Casa comercială a baronului Hristofor Sachellarie (București – Viena): MSGr 2290 (ani extremi: 1830–1837); coligat din condici de socoteli și afaceri (rezumat în inventarul nr. 292 conform fișei proprii).

[27] Fond catalogat (Limona 1983–1987).

[28] Identificarea acestor manuscrise drept registre comerciale ale CC STAMU este de actualitate și intră în aria depistărilor individuale. Am făcut această „fondare" contând pe însemnarea în creion a lui D. Limona de pe mss. 1872, 1873 și 1874, notate pe copertă cu titlul „Casa Comercială Stamu" (calitatea lui Stamu de proprietar al moșiilor respective se poate confirma prin consultarea cataloagelor arhivei Casei „Stamu"); limbile de redacție sunt greaca: mss. 1872 și 1875, română-greacă: ms. 1873, română: ms. 1874.

[29] Limona 1983-1987, „Indice de localități". Mai exact, registrele intră în grupa contabilității domestice, rar reprezentată în CC tot din cauza migrării arhivaliilor în colecții (ANIC MSS, AN, „Proprietari de Moșii" ș.a.).

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

2. Case comerciale neidentificate[30]

1. MsGr[31] 1151 (ani extremi: 1836–1837): condica de socoteli a unei case comerciale din București (sunt pomeniți într-o listă de început Constantin Hagi Pop și „Frații Vlasta”).
2. MsGr[32] 1676 (ani extremi: 1808–1809) al casei negustorului „Teodor Popa Anastasiu și Tovărășia” (mărfuri, prețuri și cumpărătorii din București).
3. MsGr 2114 (ani extremi: 1839–1841): condică de socoteli a unei case comerciale, pentru diferite mărfuri.
4. Ms. 2115 (s.a.; limba română): registru de socoteli al unei case comerciale (autori posibili, potrivit unor semnături: Danielopol, T. Vasiliadis și V. Capșa).
5. Ms. 2142 (ani extremi: 1862–1872; limba română): registru de conturi al unei case comerciale neidentificate.

3. Potențiale case comerciale[33]

1. Ms. 1422 (s.a., limba română): registru de mărfuri expediate unor negustori (identificabili drept Zanfir Ioan Capitanovici și Gheorghe Mircovici/Mârzovici).
2. Ms. 1682 (ani extremi: 1850-1854, limba română): lista cărților date la legat (autor posibil: un negustor din mahalaua Foișorului din București).
3. MsGr[34] 1705 (s.a.): registrul de partide al negustorului Ioan Nedelcovici, epitropisit după moarte de Ivancea Bacaloglu.
4. MsGr[35] 1738 (s.a.): registrul de socoteli pentru banii de dat și de luat de la negustori; evidența muncii clăcașilor (autor posibil: Vlad Mihai).
5. MsGr 1764 (s.a.), rezumat în inventarul nr. 292: „Registru pentru trecerea persoanelor care intră în București prin diferite bariere, aducând spirt, vin, rachiu, tutun vlah și alte mărfuri”.
6. MsGr 1847 (ani extremi: 1841–1844): registru zilnic al mărfurilor primite și al cărăușilor care le transportă în portul din Brăila (autor posibil: Nicolae Costel).
7. Ms. 1868 (ani extremi: 1802–1816, limba română), rezumat în inventarul nr. 292: „Condica unui negustor de trecerea mărfurilor cu prețul lor aflate la începutul fiecărui an în prăvălia de la baltă și în cea de afară, de mărfurile primite de peste graniță sau trimise cu prețul lor, vama și cheltuiala transportului, de banii trimiși fratelui Simion de la Brașov ca să-i procure marfă”.
8. Ms. 1881 (ani extremi: 1834–1870, limba română): registru de însemnări negustorești pentru dugheana negustorului Ioan Movileanu din Iași.
9. Ms. 1910 (s.a., limba română): copier de scrisori al negustorului Nicolae Opreanu.
10. Ms. 1958 (ani extremi: 1837–1838, limba română): fragment din condica punctului Câineni, pentru exportul seului și al cervișului.

[30] Enumerarea acestor manuscrise respectă succesiunea lor în colecție.

[31] Inventarul nr. 292 îl descrie drept românesc (prin nespecificarea limbii).

[32] V. *supra* nota 31.

[33] Aparent, registrele sunt ale unor negustori întreprinzători pe cont propriu, neînregimentați în case comerciale, însă descifrarea meticuloasă și aprofundările documentare ar putea demonstra dacă sunt susceptibile de a reflecta activitatea vreunei case comerciale.

[34] V. *supra* nota 31.

[35] V. *supra* nota 31.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Bibliografie

A. Surse inedite

ANIC: Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale:
AN: colecția „Achiziții Noi”.
CC: fondurile arhivistice ale caselor comerciale:
CALIFAROV: „Casa Comercială «Frații Nicolae și Mihail CALIFAROV»” (1807–1887);
CARAMIHU: „Casa Comercială «Anastasie I. și Sterie I. CARAMIHU»” (1810–1815);
CONSTA PETRU: „Casa Comercială «Hagi Ianuș CONSTA PETRU și Frații»” (1650–1833);
DANIIL: „Casa Comercială «Panaiot DANIIL»” (1838–1846);
FURTUNĂ: „Casa Comercială „Constantin FURTUNĂ și Compania” (1817–1825);
GHEORGHIEV: „Casa Comercială «Frații Evloghie şi Hristo GHEORGHIEV»” (1785–1946);
GHEORGHIU: „Casa Comercială «Gh. GHEORGHIU (Carcalechi-Braşoveanu) și Compania»” (1784–1809);
GICA: „Casa Comercială «Costa GICA și Compania»” (1798–1832);
ILIADI: „Casa Comercială «Andrei ILIADI şi Mihali şi Compania»” (1805–1825);
MOSCU: „Casa Comercială «Ioan Hagi Moscu şi Ştefan I. Moscu»” (1801–1858) (fond virtual);
NANI: „Casa Comercială «Consta NANI și Frații»”;
PANU: „Casa Comercială «Frații Ioan și Neacșu PANU»” (1775–1803);
PIHTU-POSHARI: „Casa Comercială «PIHTU-POSHARI»” (1800–1805);
SPAHI: „Casa Comercială «Panaiot SPAHI și Compania»” (1803–1835);
STAMU: „Casa Comercială «Ioan St. STAMU»” (1714–1876).
DGAS: fondul „Direcția Generală a Arhivelor Statului”.
DM: colecția „Documente Muntenești”.
FE: fondurile ecleziastice.
MSS: colecția „Manuscrise”; MSSRom: manuscrise românești; MSSGr: manuscrise grecești (categorii nedelimitate ca subserii în cadrul colecției); microfilme: rolele 210–216.
BAMFPC: Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Biroul Arhive Medievale, Fonduri Personale și Colecții.
BAR: Biblioteca Academiei Române:
DI: Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, colecția „Documente Istorice”, retrocedată Bibliotecii Academiei Române: „Colecția de documente istorice”.
CNGS: Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale, fondul „Compania Negustorilor Greci din Sibiu” (1453–1895), retrocedat Bibliotecii Academiei Române: „Colecția de documente istorice – Arhiva Casei Comerciale Constantin Hagi Pop”.
MSS: colecția „Manuscrise”, fondul „Manuscrise grecești”.
BNAR: Biblioteca Națională a României:
MSS: colecția „Manuscrise”.
CELL 2014: „Failure in the Archives: a conference celebrating the failures and frustrations of archival research”, conferință organizată de Centre of Editing Lives and Lettres (CELL), University College London, 30 octombrie 2014, https://failureinthearchives.wordpress.com.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

INSTR/1996: *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente, aprobate de conducerea Arhivelor Naționale prin ordinul de zi nr. 217 din 23 mai 1996*.

NT/1996: *Norme tehnice privind desfășurarea activităților în Arhivele Naționale, aprobate de directorul general prin Ordinul nr. 227 din 18 iunie 1996*, Arhivele Naționale ale României.

SJAN: Serviciul Județean al Arhivelor Naționale.

B. Surse edite

Camariano 1959: Andrei Oțetea, Nichita Adăniloaie, Nestor Camariano (eds), *Documente privind istoria României: răscoala din 1821, documente interne*, vol. I, București, Editura Academiei Române.

Lazăr 2013–2014a: Gheorghe Lazăr (ed.), *Documente privitoare la negustorii din Țara Românească*, vol. I (1656–1688), vol. II (1689–1714), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Limona 1958: Dumitru Limona, Elena Limona, *Catalogul documentelor greceşti din Arhivele Statului de la Oraşul Stalin*, vol. I–II, Bucureşti, Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Limona 1966–1967: Dumitru Limona, *Catalogul documentelor referitoare la viaţa economică a Ţărilor Române în sec. XVII-XIX. Documente din Arhivele Statului Sibiu*, vol. I–II, Bucureşti, Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Limona 1983–1987: Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu, *Documente economice din arhiva Casei Comerciale „Ioan St. Stamu” (1714–1876)*, vol. I–II, Bucureşti, Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Limona 2016: Dumitru Limona, *Negustorii „greci” și arhivele lor comerciale*, ediție adnotată, studiu introductiv și notă asupra ediției de Loredana Dascăl, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Papahagi 1974: Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Trandafirescu 1993: Natalia Trandafirescu, *Album de paleografie greacă*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din România.

Șesan 2016–2017: Dragoș Șesan, *Catalogul manuscriselor românești din Arhivele Naționale ale României*, vol. I (mss. 1–250), vol. III (mss. 520–788), București, Editura Universității din București.

C. Literatură de specialitate

Barbu 2007: Violeta Barbu *et alii*, *De la comunitate la societate. Studii de istoria familiei din Ţara Românească sub Vechiul Regim*, București, Institutul Cultural Român.

Bilici 2007: Faruk Bilici, Ionel Cândea, Anca Popescu (eds), *Enjeux politiques, économiques et militaires en Mer Noire (XIVe–XXIe siècles). Études à la mémoire de Mihai Guboglu*, Istros, Brăila.

Block 2012: Kristen Block, *Ordinary Lives in the Early Caribbean: Religion, Colonial Competition, and the Politics of Profit*, University of Georgia Press (https://muse.jhu.edu/book/14693).

Bodale, Niţu 2020: Arcadie Bodale, Florentina Nițu, *Mărfuri, bani și lefuri: istoria prețurilor și determinanții valorilor de schimb în țările române, secolele XV–XIX*, București, Editura Universității din București (în curs de apariție).

Braudel 2002: Fernand Braudel, *Dinamica capitalismului*, traducere de Adriana Gheorghe, prefață de Bogdan Murgescu, București, Corint.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Camariano 1978: Nestor Camariano, *Quelques renseignements sur la vie et l'activité commerciale de l'Épirote Consta Petru en Olténie (Valachie)*, în „Balkan Studies", XIX (1978), nr. 2, p. 313–326.

Camariano-Cioran 1984: Ariadna Camariano-Cioran, *L'Épire et les pays roumains*, Ioannina, ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ.

Cicanci 1981: Olga Cicanci, *Companiile greceşti din Transilvania şi comerţul european în anii 1636–1746*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ciucă 1979: Marcel Dumitru Ciucă, *Ordonarea și inventarierea documentelor aflate în depozitele Arhivelor Statului*, în „Revista Arhivelor", LVI (1979), nr. 3, p. 284–302.

Dascăl 2013: Loredana Dascăl, *Din arhiva Companiei Negustorilor Greci din Sibiu (1453–1895). Texte epistolare grecești*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

Dascăl 2015a: Loredana Dascăl, *Arhivologia caselor comerciale medievale eurobalcanice: paradigma greacă (secolele al XVII-lea – al XIX-lea*, în „Acta Musei Caransebesiensis – TIBISCUM", s.n., nr. 5/2015: Istorie – Arheologie, p. 431–458.

Dascăl 2015b: Loredana Dascăl, *Secretomania în praxisul negustorilor medievali: paradigma greacă*, lucrare comunicată la Conferința Națională „Mărfuri, bani și lefuri: istoria prețurilor și determinanții valorilor de schimb în țările române, secolele XV-XIX", organizată de Institutul de Arheologie Iași – Universitatea din București, 7–8 mai 2015, București, Facultatea de Istorie a Universității din București (în curs de publicare în Bodale 2020).

De Vivo 2014: Filippo de Vivo, *What constitutes an archive in the early modern period?*, în *Q & A: How archives make history*, University of Cambridge, rubrica „Research: Discussion", http://www.cam.ac.uk/research/discussion/qa-how-archives-make-history.

Filip 2000: Valentina Filip, *Un model de reușită al elitei negustorești. Cazul familiei Consta Petru (1782-1825)*, în Teoteoi 2000, p. 247-254.

Hunt 2014: Arnold Hunt, *How are archives created?*, în *Q & A: How archives make history*, University of Cambridge, rubrica „Research: Discussion", http://www.cam.ac.uk /research/discussion/qa-how-archives-make-history.

Iacob 2015: Dan Dumitru Iacob, *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale: inventare de averi din secolele XVI-XIX*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

Karathanasis 2003: Athanasios E. Karathanasis, *Elenismul în Transilvania*, traducere din limba franceză de Anca Dobre, București, Omonia.

Lazăr 1997: Gheorghe Lazăr, *Negustorimea în epoca lui Matei Basarab: strategii de integrare*, în „Arhiva Genealogică", IV (IX), nr. 3–4 (1997), p. 71–85.

Lazăr 2000: Gheorghe Lazăr, *Documente privitoare la negustorii Pepano și la ctitoria lor la Codreni „pe Mostiște" (I)*, în „Studii și materiale de istorie medie", XVIII (2000), p. 147–158.

Lazăr 2005: Gheorghe Lazăr, *Naissance et ascension d'une catégorie sociale. Les marchands en Valachie (XVIIe – XVIIIe siècles)*, teză de doctorat publicată, Québec, Universitatea Laval – Facultatea de Litere.

Lazăr 2006a: Gheorghe Lazăr, *Les marchands en Valachie (XVIIe – XVIIIe siècles)*, București, Institutul Cultural Român.

Lazăr 2006b: Gheorghe Lazăr, *Marchands valaques et leur formes d'organisation de l'activité commerciale*, în „Studii și materiale de istorie medie", XXIV (2006), p. 41–53.

Lazăr 2007a: Gheorghe Lazăr, *Marchands ottomans en Valachie (XVIIe–XVIIIe siècles)*, în Bilici 2007, p. 415–428.

Lazăr 2007b: Gheorghe Lazăr, *Continuitate și discontinuitate socială: rețele comerciale și afaceri de familie (sec. XVII – XVIII)*, în Barbu 2007, p. 147–173.

Lazăr 2007c: Gheorghe Lazăr, *Moartea ca spectacol. Cazul negustorului Ioan Băluță din Craiova*, în Vintilă-Ghițulescu 2007, p. 249–264.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Lazăr 2008: Gheorghe Lazăr, *Un negustor muntean şi «cronica» sa de familie (1702–1736)*, în Dumitru Ţeicu, Ionel Cândea (coords), *Românii în Europa medievală (între Orientul bizantin şi Occidentul latin). Studii în onoarea profesorului Victor Spinei*, Brăila, Istros, p. 857–872.

Lazăr 2009a: Gheorghe Lazăr, *Contribuții documentare privind activitatea casei comerciale „Hagi Ianuș și frații”*, în Luca 2009, p. 207–220.

Lazăr 2009b: Gheorghe Lazăr, *Negustori din Țara Românească și locurile sfinte (secolul XVII – începutul secolului al XIX-lea)*, în Zahariuc 2009, p. 59–74.

Lazăr 2010: Gheorghe Lazăr, *Mărturie pentru posteritate: testamentul negustorului Ioan Băluță din Craiova*, Brăila, Istros.

Lazăr 2011: Gheorghe Lazăr, *Un negustor târgoviștean și destinul familiei sale (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, în „Revista istorică”, XXII (2011), nr. 5–6 (septembrie-decembrie), p. 485–524.

Lazăr 2014b: Gheorghe Lazăr, *De la Râmnic la Veneția și Sfântul Mormânt. Catastiful negustorului Constantin Malache (secolul al XVIII-lea)*, în Rădvan 2014, p. 79–98.

Limona [1957] 2016: Dumitru Limona, *Un catastih al unui companist sibian din veacul al XVIII-lea,* în Limona 2016, p. 67–76.

Limona [1959] 2016: Dumitru Limona, Elena Limona, *Catastihurile Casei Comerciale „Ioan Marcu” din Sibiu*, în Limona 2016, p. 77–99.

Limona [1960] 2016: Dumitru Limona, Elena Limona, *Aspecte ale comerţului braşovean în veacul al XVIII-lea*. *Negustorul aromân Mihail Ţumbru*, în Limona 2016, p. 101–152.

Limona [1965] 2016: Dumitru Limona, *Casa de Comerţ „Nicolae D. Paciura” din Sibiu*, în Limona 2016, p. 189–211.

Limona-Moisuc [1975-1977] 2016: Dumitru Limona, Elena Moisuc, *Casa Comercială „Ioan Hagi Moscu şi Ştefan I. Moscu” din Bucureşti*, I–II, în Limona 2016, p. 303–390.

Luca 2009: Cristian Luca (ed.), *Negustorimea în Țările Române, între Societas Mercatorum și individualitatea mercantilă, în secolele XVI-XVIII*, Galați, Galați University Press.

Mitev 2008: Plamen Mitev, Vanea Raceva (eds), *Балканските измерения на фамилията Мустакови. Сборник с материали от международна научна конференция Габрово, 18-19 септември 2007* [Dimensiunile balcanice ale familiei Mustakov. Culegere de materiale de la conferința științifică internațională, Gabrovo, 18-19 septembrie 2007], Sofia, Editura Universitară „Sf. Kliment Ohridski”.

Moore 2016: Niamh Moore, Andrea Salter *et alii*, *The Archive Project: Archival Research in the Social Sciences*, Abingdon, Routledge.

Nazare 2010: Ruxandra Moașa Nazare, *Sub semnul lui Hermes și al lui Pallas. Educație și societate la negustorii ortodocși din Brașov și Sibiu la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei Române.

Perović 1938: Radoslav Perović, *Iz arhive Hadži Januša (1809-1819)* [Din arhiva lui Hagi Ianuș, 1809–1819], în „Godisnjica Nikole Cupica”, XLVII (1938), p. 295–323.

Petrescu 2013: Ștefan Petrescu, *Migrație și ortodoxie în Europa de Sud-Est de la „destrămarea” societății fanariote la constituirea comunităților grecești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.

Rădvan 2014: Laurențiu Rădvan (ed.), *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc: societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI – jumătatea sec. XIX)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Scalcău 2003: Paula Scalcău, *Grecii din România*, Bucuresti, Omonia.

Teoteoi 2000: Tudor Teoteoi, Bogdan Murgescu, Șarolta Solcan (eds), *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, București, Editura Universității din București.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)

Trandafirescu 2000: Natalia Trandafirescu, *Câteva opinii în legătură cu metodologia prelucrării şi valorificării documentelor în limba greacă existente în Arhivele româneşti*, în „Revista Arhivelor”, LXII (2000), nr. 1–2, p. 207–228.

Vasdravellis 1960: I.K. Vasdravellis, *Τὸ ἀρχεῖον τῶν ἀδελφῶν Γραμματικοῦ* (Arhiva fraților Grammatikos), în „Μακεδονικά”, IV (1955–1960), nr. 8, p. 163–231, (http://media.ems.gr/ekdoseis/makedonika/makedonika_04/ekd_pemk_04_vasdravellis.pdf).

Vintilă-Ghițulescu 2007: Constanța Vintilă-Ghițulescu, Mária Pakucs-Willcocks (coords), *Spectacolul public între tradiție și modernitate. Sărbători, ceremonialuri, pelerinaje și suplicii*, București, Institutul Cultural Român.

Zahariuc 2009: Petronel Zahariuc (ed.), *Contribuții privitoare la istoria relațiilor dintre Țările Române și Bisericile Răsăritene în secolele XIV–XIX*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Zaman 2009: Lelia Zamani, *Negustori, negustoraşi şi negustoreli în vechiul Bucureşti*, București, Vremea.

Zemon 2011: Natalie Zemon Davis, *Silences and Gaps: What can the historian do with them?*, în „Fortid”, nr. 2, p. 54–55.

The Reassembly of the Old “Greek” Trading Houses’ Archival Fonds (II)

Using the “Greek” (*videlicet* Aromanian) trading houses' archives as a paradigmatic sample, this paper advocates for the proper physical organisation of the archival material specific to old microeconomic entities, and for exorcising the traps set by collections.

In order to dismantle the resistances that dictate maintaining these archives in a deficient *statu quo*, from the perspective of both scientific valorisation (constrained by the *graeca non leguntur* palaeographic obstacle) and archival treatment (marked by the antagonistic pairs: trading houses *versus* personal/ family archival fonds, accounting books *versus* manuscripts, archival fonds *versus* collections), the paper presents the current state of the art and the archival research methodologies (which are not spared, in their turn, from vicious touches), along with successfully employed or failed archival steps, objectives, methods, principles, and remedies.

The virtual documentary reassembly – a solution that is useful for research, albeit a compromise one – is displayed in the “Annexes”, by relocating the accounting books into their matrix-fonds and coalescing the series of archives of the Euro-Balkan trading houses that operated in the Romanian territories during the XVIIth – XIXth centuries.

BDD-A30779 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:59:52 UTC)